Az ifjú Gárdonyi és a Garabonciás Diák

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelt Konferencia!

Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani jelen konferencia szervezőinek azért, hogy az értékes tematikába a fenti téma – és így előadásom – is helyet kaphatott. Előre kell bocsátanom: a következő percekben nem Gárdonyi Géza és a magyar néphitből ismert hiedelemlény kapcsolatáról szeretnék szólni, hanem arról: hogyan kötődött a Győrbe érkező ifjú Gárdonyi Géza egy helyi időszaki kiadványhoz – mely történetesen a Garabonciás Diák nevű első győri élclap volt. Ahhoz, hogy ezt bemutathassam, legalább négy kérdésről kell röviden szólnom:

- Milyen volt az időszaki sajtó Győrben az 1880-as évek közepén, Gárdonyi itteni működésekor?
- Milyen szerepet kaptak az élclapok a fiatal Gárdonyi életében?
- Mikor – kb. mettől meddig – volt kapcsolatban Gárdonyi e győri lappal, és hogyan jellemezhető kapcsolata?
- Hogyan tükröződik a lapban Gárdonyi humora?

Abban többnyire megegyeznek szakirodalmi forrásaink, hogy Gárdonyi – pontosabban akkor még Ziegler – Géza 1885 szeptemberének végén érkezett Győrbe, és a *Hazánk* című lap főmunkatársaként ismerhette meg a helyi olvasók tábora. Amint azt többen megemlítik, a Hazánk 1885. szeptember 27-én, vasárnap megjelent számában mutatta be a Győrbe érkező ifjút, ekképpen: „Örömmel hozzuk olvasóink tudomására, hogy Gárdonyi (Ziegler) Géza urat, ez ismert népszerű írót szerencsések voltunk lapunk főmunkatársául megnyerni, s ily minőségében már legközelebb meg is kezdi munkálkodását." A bemutatkozás a következő, október elsején megjelenő számban meg is történt, „A vad tudós és fia" című humoreszk folytatásos közlésével. „Ezzel kezdődött Gárdonyi 1888 végéig tartó győri lapszerkesztői, újságírói tevékenysége, melyet Hegedüs András kutatásai alapján részletesen is ismerünk" – olvashatjuk Zöld Ferenc tanulmányában, mely zárójelben az említett szerző két munkájára is utal. Talán nem érdektelen azonban utalnom arra: az elsőként említett, „Győr irodalmi örökségéből" című Hegedüs András-kötet két tanulmánya közül csak a második foglalkozik Gárdonyival, az is csupán csak mint a Tanítóbarát című folyóirat szerkesztőjét mutatta Őt be. A másik említett kötet átfogóbb jellegű, az alcímben jelzett évszám – „1886 – 1888" – viszont megtéveszti az olvasót. Ráadásul mind Zöld Ferenc idézett megfogalmazása, mind az évszámok Gárdonyi folyamatos itteni működésére utalnak; ami – mint látni fogjuk – korántsem volt így.

De hogyan is nézett ki a győri időszaki sajtó az 1880-as évek közepén? Milyen lapok működtek a városban? A kérdéssel már csak azért is érdemes foglalkoznunk, mert – hogy ismét Zöld Ferencet idézzem – „Gárdonyi Győrött rengeteget dolgozott, s nem volt olyan lap, melybe ne írt vagy ne szerkesztett volna. (*Hazánk, Győri Közlöny, Győri Hírlap*)".

Gárdonyi Géza Győrbe érkezésekor a legnagyobb múltú helyi újság a Győri Közlöny volt, mely 1857 őszén „vált magyarrá" – az előző fél évben *Raaber Geschäftsanzeiger* címmel németül jelent meg –, így 29. évfolyamánál tartott. Többször változó alcíme 1880-tól „Politikai vegyestartalmú lap. Több intézet és társulat hivatalos közlönye" lett – az alcím második része arra utal, hogy a Győrvidéki Gazdasági Egylet, a Győri Ügyvédi Kamara, a Győri Ének- és Zene-Egylet, a Győri Lövésztársulat, a Győri Önkéntes Tűzoltó Egylet és több más „civil szervezet" is hivatalos lapjának tekintette. A hetenként kétszer megjelenő lap felelős szerkesztője 1883-tól a „Vas Borona" álnevet viselő Vargyas Endre győri tanfelügyelő volt; munkatársai többnyire jogvégzett emberek, a Győri Jogakadémia több jeles tanára is részt vett szerkesztésében.

„Korban" a következő lap a fentebb már említett *Hazánk* volt, mely 1880. január 3-án indult útjára. 1882 áprilisától a „Politikai és vegyes tartalmú hirlap. A győri és győrmegyei Függetlenségi Párt közlönye" alcím volt olvasható rajta; 1885. július 2-től viszont „Társadalmi és vegyes tartalmú hirlap" lett az új alcím – így a Győrbe érkező Gárdonyi már ezt olvashatta. Főszerkesztőként ekkor Pereszlényi János református lelkész jegyezte a hetenként kétszer megjelenő lapot, aki – szerkesztőként, illetve főmunkatársként – már 1880-tól részt vett az újság szerkesztésében és kiadásában. Érdekes, hogy Szinnyei József életrajzi lexikona ezt a tényt nem említi Róla; azt viszont igen, hogy 1878-ban a Karika Antal szerkesztésében megindult *Győri Lapok* című újság főmunkatársa volt, s egy ideig szerkesztette is azt; miként utal arra is: 1885-ben indította meg Pereszlényi a *Dunántúli Protestáns Közlöny*t, melyet azután három évig szerkesztett. A két említett kiadvány közül az előbbire különösen érdemes figyelnünk: a valójában 1879. január elsején indult *Győri Lapok* ugyanezen év december 31-ével meg is szűnt, 105 számot hagyva az utókorra. De nem ez teszi érdekessé, hanem megszűnésének indoka: az újság ideiglenes hézagpótló lapként indult és fennállását csak arra az időre szánta, míg egy, a győri közönség számára az akkori *Győri Közlöny*nél „megbízhatóbb" politikai lap nem indul. A *Győri Lapok* szerkesztősége a *Hazánk* című lapot tartotta megfelelő lapnak, melynek indulása előtt megszűnt azzal, hogy szellemi utódjaként a *Hazánk*at ismerte el. Egyidejűleg a *Győri Lapok* felelős szerkesztője is a *Hazánk* munkatársainak sorába lépett!

Volt 1885 őszén egy harmadik győri újság is: ez a *Győri Híradó* címet viselte, és hetente látott napvilágot „Társadalmi, közgazdasági, közművelődési és helyi érdekű heti lap" alcímmel. A Széphegyi Jakab által alapított újságot 1885 februárjától Koltai Virgil bencés szerzetestanár – a város irodalom- és színháztörténetének kiváló kutatója – szerkesztette; 1885. október 11-től viszont az „Avar" álnév olvasható felelős szerkesztőként, mely álnév Szávay Gyulát rejti – aki azután 1886. január elsejétől már saját nevét használva jelenteti meg a lapot.

És ezzel eljutottunk ahhoz a személyhez, aki az 1880-as és 1890-es évek győri sajtótörténetének talán leginkább meghatározó szereplője volt. Szávay Gyula 1861-ben

született Zentán. Középiskolai tanulmányainak nagyobb részét Szegeden végezte, de onnan a nagy árvíz után Győrbe kerülve itt tett érettségi vizsgát a főreáliskola magántanulójaként. 1881-től a Győri Jogakadémia hallgatója lett: olyan jeles professzorok előadásait hallgatta, mint Kautz Gusztáv és Katona Mór; diáktársai között pedig ott volt többek között Farkas Mátyás és Wennes Jenő, Győr két későbbi polgármestere, és több olyan személy, aki a város kulturális, tudományos vagy politikai életében később jelentős szerepet töltött be. Ezen kialakuló kapcsolatrendszernek bizonyára szerepe lehetett abban, hogy Szávay Gyula hamar megismerte a város közéletét; persze segítette Őt ebben pályájának alakulása is, hiszen a Győrött töltött közigazgatási gyakorlat után rendőrfogalmazó, községbíró, aljegyző és tiszteletbeli főjegyző lett a város szolgálatában.

Abban viszont, hogy Szávay Gyulát hamar megismerhette a befogadó város, bizonyára szerepe volt a *Garabonciás* című élclap megindításának is. Bár – amint arra Grábics Frigyes is utal a szerkesztő munkásságát bemutató tanulmányában – Szávay már szegedi diákként kezdte a tollforgatást, a szerkesztői feladatok vállalása a *Garabonciás* elindításával kezdődött Számára; és nem is jelenthetett kis feladatot, hiszen hetente jelentkezett az új számokkal, melyekben rendszeresen olvashatjuk az Ő humoros verseit és egyéb műfajokban alkotott írásait is. Új volt a győri közönség számára a műfaj is – az első élclap a város időszaki sajtójának történetében –, szerzőtársakat kellett folyamatosan szereznie. És ne feledjük azt sem: a szerkesztő első éves joghallgató volt az induláskor – és mindössze 21 esztendős!

Mindezen nehézségek ellenére Szávay Gyula vállalkozása sikeres tudott lennie. A második évfolyam szerkesztői beköszöntőjében már arról írhat, hogy „kiemelkedve a kisérletek világából, átélve gyermekkorát" immár „kifejlett férfiként a maga teljességében" jelenhet meg a *Garabonciás*; de utal e beköszöntő a vállalkozás egyre inkább megerősödő szellemi hátterére, illetve anyagi alapjaira is. Hogy ez utóbbi a következő években még szilárdabb lett, annak egyik bizonyítékát láthatjuk abban is, hogy 1886 elejétől az akkor már két éve *Garabonciás Diák* címen megjelenő élclap előfizetési díját csökkenteni tudta Szávay Gyula, még pedig nem is jelentéktelen mértékben: az addigi hat forint helyett négy forint lett az éves előfizetési díja az újságnak; az egyes számokat pedig a korábbi 12 krajcár helyett tíz krajcárért vásárolhatták meg az érdeklődők. Ahogy erre egy évvel később a szerkesztő vissza is utal, „törzsközönségünk nagy számára támaszkodva" lehetett e kedvező változtatást megtenni.

Hogy mit jelentett pontosabban az előfizetők nagy száma? Szávay Gyula négy befejezett évfolyam után visszatekintő írása szerint az induláskor félszáz, az első félév végére 200, az első év végére már ötszáz előfizetője volt a lapnak! Az előfizetési díj 1886 elejétől bevezetett csökkentésének kedvező hatásáról már két hónap elteltével beszámol Szávay: „Örömmel jelentheti a szerkesztőséggel egy személybe nőtt kiadóhivatal, hogy Garabonciás Diák e bátor lépése sikerült s jelenleg a lap abban a helyzetben van, hogy nemcsak Győr, de Dunántúl legelterjedtebb lapjának vallhatja magát." Ennek köszönhetően – jelenti be a szerkesztő – a lap számonként új és új képekkel lesz illusztrálva. Majd így folytatja: Hogy lapunk tartalmát vonzóvá és irodalmi becsűvé tehessük: fővárosi humoristáink több jelesét sikerült megnyernünk, kik lapunk részére apró humoros történeteket s karcolatokat fognak írni, mi által lapunk közeledik az egyetemes humor azon magaslatához, melynek elérése egyedüli

célunkat képezi. A helybeli vonatkozású szatirát nem mellőzzük, de alkalmazásában izlés és tisztesség tudata fogja csipkedések bántó hegyét letörni." Szávay később sem mulasztja el időközönként felhívni olvasóinak figyelmét lapjának fontosságára; 1886 júliusában például azt írja: az induláskor csak félve merték remélni, hogy öt év múlva „immár nem mint pusztán a város, hanem nagy és messze vidék elfogadott és megerősödött organuma gyanánt szerepel" majd újságjuk. Hangsúlyozza: „Öt évi élete e lapnak megdönté ama hitet, hogy csak a főváros képes szépirodalmi és élczlapot adni, sikerült érvényre juttatni azt a meggyőződést, hogy ahol megfelelő erők megfelelő lelkiismerettel és tapintattal ez irányu cselekvés terére lépnek, ott létesíthető akár szépirodalmi, akár élczlap, mely országos támogatást érdemel és nyer."

A Szávay Gyula által rendszeresen közzétett szerkesztői felhívásokat olvasva nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy 1885 októberétől más lapoknak is szerkesztője volt. Mint fentebb már említettem, 1885. október 11-től Ő szerkeszti a *Győri Híradó*t is; így természetesen az utóbbit is népszerűsíteni igyekszik – a *Garabonciás Diák* hasábjain is. 1886 elején közzétett előfizetési felhívásában meg is fogalmazza: a Garabonciás Diák és a *Győri Híradó* a legolcsóbb lapjai a városnak, hiszen előfizetési díjuk negyedévre egyenként egy forint, így „Együttvéve negyedévi 2 frtért oly lapokat bir a t. előfizető közönség, melyek egymást harmonikusan kiegészíttik s teljesen feleslegessé tesznek bármely más helyi lapot." Amikor pedig Szávay 1886. szeptember 19-én bejelenti, hogy kiválik a *Győri Híradó* szerkesztőségéből, és *Győri Hírlap* címmel hetenként kétszer – vasárnap és csütörtökön – megjelenő új lapot indít, ezt „természetesen" a *Garabonciás Diák* hasábjain teszi meg!

Az elmondottakból talán kiderült néhány dolog arról az élclapról, melynek Gárdonyi Géza szerkesztője, majd szerkesztője és kiadó-tulajdonosa lesz Győrött. Mielőtt azonban bővebben szólnék e kiadvánnyal való szorosabb kapcsolatáról, talán nem érdektelen utalnom arra: a fiatal Ziegler Géza korábban már több élclappal is kapcsolatba került. Már Szinnyei József életrajzi lexikona említi, hogy első irodalmi kísérlete az általa Egerben irt és illusztrált *Druck* című élclap volt, melyből 1879-ben öt szám jelent meg; majd ugyancsak Egerben a *Füllentő* című élclapot rajzolta: ebben jelent meg első, nevével ellátott munkája, „Egy kínos percz" című humoreszkje. Ez utóbbiról Z. Szalai Sándor részletesebben is ír; ugyanő említi azt is, hogy a *Druck* megszűnése után Ziegler Géza a *Frici* című heti kiadvány „Deres" című rovatában „jelentkezett erőltetett élceivel, Karikás és Suhogó álnéven". Arról, hogy hogyan került kapcsolatba Ziegler Géza e diáklapokkal, Gárdonyi József részletesebben ír kötetében, megemlítve azt is: a humoros írások mellett „a nemes próza mezején" is „gyűjtött virágokat" *a Regélő Themis* hasábjain megjelent írásaival. (Ez utóbbi újságban megjelent írásaival mások is foglalkoztak.)

Gárdonyi Géza győri újságírói működésének pontos kronológiáját itt és most idő hiányában mellőzve csupán utalhatok arra: a *Hazánk* főmunkatársaként mindössze három hónapot dolgozott, 1885. október elsejétől december 31-ig. 1886. januárjától megindítja a *Tanítóbarát* című folyóiratot, melyet három évig szerkeszt; bár a lap megjelenési helye végig Győr, és valóban győri nyomdákban készülnek a lapszámok, Gárdonyi ekkor már Pesten él, ott dolgozik, és onnan küldi írásait a győri lapokba. Tényleges visszatérése csak 1887 nyarán

történik meg, amikor – elfogadva Szávay Gyula ajánlatát, az Általa ígért évi 1300 forintos fizetés reményében – a *Győri Hírlap* újságírója lesz.

Nem sokkal később azonban szerkesztő-változást jelent be a *Garabonciás Diák*: 1887. szeptember 18-án megjelent számában adja tudtul, hogy Szávay Gyula a lap szerkesztésének „sok teendővel járó munkáját leteszi vállairól s átteszi Gárdonyi Gézának", a *Győri Hírlap* és a *Garabonciás Diák* „eddigi edzett belmunkatársának vállaira". Október havától kezdve tehát a „G. D." szerkesztője és kiadója Gárdonyi Géza lesz! A közlemény ezt mindkét orgánum szempontjából kedvező változásként érzékeli, hangsúlyozva, hogy az eddigi munkatársak – élükön a búcsúzó szerkesztővel – ezután is segíteni fogják az új szerkesztő munkáját.

Az új szerkesztő 1887. október 2-án mutatkozott be a lapban – meglehetősen stílusosan. Bemutatkozásának csupán néhány mondatát idézem:

„Éppen Falb és Wiggins földrengész kollegákkal társalogtam a kokáliai vihargyárban, midőn a sürgönyhordó belépett.

– „Öcsém, Gárdonyi, jöjj haza! – Győri Garaboncz" – ez volt a sürgöny. …

Most itt vagyok.

Csurgatok humort, szórok viczczeket, és űzök búfelleget, vagy kavarok nevetésvihart.

Lesznek fiók-garabonczok, akik segítenek a munkában, s mellettem áll a megkomolyodott vén győri garaboncz.

Nagyérdemü közönség!

Minden hét vasárnapján rendezünk nevetésvihart. Váltsd meg az év utolsó negyedére az 1 ftos viharjegyet!

ifj. Garabonciás Diák."

Ezen a számon olvasható először: „Felelős szerkesztő: GÁRDONYI GÉZA, Győr, Kármelita-tér 8. II. em.". Az előbbi – azaz a felelős szerkesztő neve – az év végéig így olvasható; a cím azonban hamarosan megváltozik. Október 30-án arról ad hírt a lap, hogy a *Győri Hírlap* és a *Garabonciás Diák* „szerkesztőségi irodája s kiadóhivatala helyiséget változtatott s jelenleg Városház-utcza 30. sz. a. van".

Lényeges változásról olvashatunk az 1888. január 8-án megjelent lapszámban, mely két nyilatkozatot is közzétesz. Az elsőben – 1888. január 1. dátummal – Szávay Gyula bejelenti, hogy a *Garabonciás Diák* kiadói és tulajdonjogát „mai napon" Gárdonyi Géza úrnak átadta. Majd hozzáteszi: „Ő a lefolyt negyedév alatt szerkesztői tehetségének, tapintatának oly örvendetesen megnyugtató jeleit adta, mely biztos garanciáját nyujtja annak, hogy e kedves lap megifjodva, megerősödve kezdi életének másodvirágzását." Kijelenti, hogy ugyan a *Győri Hírlap* gondos szerkesztésének gondjai elvonják a *Garabonciás Diák* szerkesztésétől, de attól nem, hogy munkatársa maradjon ez utóbbi lapnak; majd a közönség kegyeibe ajánlja utódját. Míg a nyilatkozat második részében Gárdonyi Géza jelenti ki, hogy a lapot teljesen átvette, majd így folytatja: „Mindent el fogok követni, hogy ugy tartalmában, mint alakjában

folyton emelkedjék, s olvasóközönségének további pártolását megérdemelje”. Az aláírás: „Gárdonyi Géza a Garabonciás Diák szerkesztője és kiadó-tulajdonosa.

Ezen két címet viseli Gárdonyi Géza az egyes lapszámok impresszumában 1888. szeptember 16-ig. A következő, szeptember 23-án megjelent szám impresszumában viszont ez olvasható: „Felelős szerkesztő: GARABONCZIÁS DIÁK”. Ez utóbbi egyértelműen Szávay Gyulára utal; visszavette volna a lapot? Az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárában ez az utolsó fellelhető lapszám, későbbi számra másutt sem bukkantak eddig a kutatók; ezzel a lapszámmal valóban megszűnt a *Garabonciás Diák*? Ha igen, miért? Gárdonyi Géza távozása volt a megszűnés oka?

Gárdonyi Géza és a *Garabonciás Diák* kapcsolata az eddig elmondottak mellett számos további kérdést is felvet. Az első, alaposabb vizsgálatra érdemes kérdés: mikor és hogyan került kapcsolatba Gárdonyi a Szávay Gyula által szerkesztett élclappal? A hét évfolyam fennmaradt lapszámaiban mikor bukkan fel először neve, illetve álneve? Ez utóbbira különösen érdemes figyelnünk, hiszen – amint arra már többen utaltak – Gárdonyi humoros írásainak nagyobb részét álnév alatt jelentette meg. Zöld Ferenc szerint a győri élclapban Don Vigola, Somogyi Lantos, Ista-Pista és Agárdi álneveken jelentek meg karcolatai, humoros elbeszélései. Kispéter András szerint Gárdonyi leggyakoribb álnevei újságíró korában Don Gitárosz, Don Vigole, Don Copé, Ydragion és Grison voltak.

Arra, hogy Gárdonyi Géza Győrbe érkezése előtt a *Garabonciás Diák*ban írást közölt volna, ez idáig nem találtam adatot. Az élclap számait lapozgatva Gárdonyi Géza nevére először az 1885. november 15-én megjelent lapszámban bukkantam; de nem írása kapcsán, hanem mint párbajsegéd említtetik! Az történt ugyanis, hogy a *Garabonciás Diák*ot szerkesztő Szávay Gyula sajtóvitába keveredett Pereszlényi Gyulával, a *Hazánk*at főszerkesztőként jegyző Pereszlényi János fiával, Gárdonyi jó barátjával. A vitával kapcsolatosan kétszer is hosszabb írást közöl az élclap, a másodikban megemlítve Pereszlényi „megbízottainak” nevét is – és ez utóbbiak egyike Gárdonyi (Ziegler) Géza! Számunkra itt és most nem az – egyébként Gárdonyi József által is említett – ügy az érdekes; sokkal inkább az a tény, hogy Gárdonyi első – saját neve alatt közölt – verse az említett második cikk után két héttel megjelenik Szávay lapjában! Négy héttel később egy újabb humoros versezettel jelentkezik Gárdonyi a lapban.

Bár – mint már esett róla szó – Gárdonyi 1886 elején Pestre költözik, nem szakad meg kapcsolata a *Garabonciás Diák*kal: január 3-án a „Jutalomjátékom”című prózája, egy héttel később egy verse jelenik meg az élclapban – mindkettő saját neve alatt; és talán Ő a szerzője a dr. Kovács Pálról írott, „Don Kópé” álnévvel jelzett írásnak is. (Megjegyzem: más győri újságokkal is tartotta Gárdonyi Pestről a kapcsolatot: az Álmodozó szerelem című regényét például a Győri Közlöny juttatta el az olvasókhoz, 32 folytatásban.) 1886 szeptemberétől szaporodik meg ismét a Gárdonyi név alatt közölt írások száma, 1887 tavaszán pedig már szinte rendszeresnek mondható jelentkezése a Garabonciás Diák hasábjain: ekkor jelenik meg a Petőfi botja” című elbeszélése, majd májusban és júniusban szinte minden számban találunk Tőle írást. Ha figyelembe vesszük, hogy több ízben találhatunk „Don Gitáros” jelzésű

alkotásokat is, szeptemberben pedig Gárdonyi a saját neve alatt tesz közzé több elbeszélést – köztük „A gizehi pergament-lapokból” sorozatát –, azt mondhatjuk, hogy a győri élclapban való jelenléte pesti tartózkodása alatt is szinte folyamatosnak mondható.

A másik lényeges kérdés: mit tett Gárdonyi felelős szerkesztőként a Garabonciás Diák népszerűsítése érdekében? Az 1887. október 2-án megjelent szám – melyen először olvasható neve felelős szerkesztőként – egy érdekes, szerző és cím nélküli versezetet tartalmaz, mely így hangzik:

„Kinek szívét-máját a búbánat rágja,

Fizessen elő a Garabonciásra!

Kinek meg nevetni mindig forró vágya,

Fizessen elő a Garabonciásra!

És akit elhagyott hűtelen babája,

Fizessen elő a Garabonciásra!

S akinek rémítő sok az adóssága,

Fizessen elő a Garabonciásra!

Aki nem sokat ad a politikára,

Fizessen elő a Garabonciásra!

S ki sajnálja pénzét vinni patikába,

Fizessen elő a Garabonciásra!

Negyedévre csupán egy forint az ára:

Fizessünk elő a Garabonciásra!”

Aligha tévedünk nagyot, ha az előfizetésre buzdító versezet mögött Gárdonyi szerzőségét sejtjük. Negyed évvel később egy újabb felhívással találkozhatunk, ezúttal prózában. Idézem:

„Van szerencsém a n. é. közönség figyelmét felhivni az ELSŐ GYŐRI UNALOM ÉS SZOMORUSÁG ELLEN VALÓ BIZTOSITÓ EGYESÜLETRE melynek czime: „GARABONCZIÁS DIÁK”. Kivonat az alapszabályokból:

1. Ezen egyesületnek minden becsületes magyar ember tagja lehet, a ki a vidámságot szereti.
2. Egy pengő forint nem a világ.
3. Ez a bizonyos nem a világ a negyedévi biztositási összeg.
4. Az egyesület tagjai ezért az egy pengő forintért ingyen kapják a Garabonciás Diák czimü heti értesitőt fertály esztendeig.
5. Minthogy az abonansok összetorlódása miatt az egyesület előbbi háza leomlott, az előfizetések postautalványon is elfogadtatnak.

6. A többi a mi gondunk: lesz: – a, sokféle mindenféle, – b, mindenféle sokféle, – c, sok mindenféle, – d, ami lesz, az arra való lesz, hogy nevessünk rajta.

A ki tehát a vidámságot szereti, az siessen magát biztosítani a „Garabonciás”-nál, s viszont a Garabonciás is biztosíttatik számára. Ez pedig ilyen szomoru velágban igen üdvösséges dolog!

A Garabonciás Diák előfizetési ára:

családapáknak … egy évre 4 frt.

családtalan apáknak és agglegényeknek … fél évre 2 frt.

özvegyeknek, árváknak, városi hivatalnokoknak … negyed évre 1 frt.

egyéb jó embereknek … ugyanannyi.”

Az idézett két, humoros hangvételű „előfizetési felhívást” azért tartottam felolvasásra érdemesnek, mert hangulatuk teljességgel elüt a Szávay Gyula szerkesztősége alatt megszokottól, azokénál sokkal jobban érzékelteti az élclap jellegét.

A humoros felhívásoknál is nagyobb szerepe lehetett az érdeklődés felkeltésében és ébren tartásában a lap tartalmának. Bár a fentebb idézett átadási nyilatkozatban Szávay Gyula utalt arra, hogy továbbra is az élclap munkatársa marad, Gárdonyi pedig „fiók-garaboncz”-ok létéről is említést tett, több kutató is úgy véli: Gárdonyi meglehetősen magára maradt a lap „megtöltésében”. Gárdonyi József például arról ír, hogy míg Szávay 1882-ben „gyakorlott írógárdával indulhatott Vállalkozásába”, „Mire Gárdonyi Győrbe érkezett, az ékes nevek kihulltak a lapból”. Tény, hogy az 1887 őszi, valamint az 1888. évi lapszámokban található olvasmányok jelentős hányada alatt az Ő neve vagy valamelyik álneve olvasható; és nagy valószínűséggel Gárdonyi töltötte meg olvasnivalóval az élclap állandó rovatait is. Külső segítséget leginkább Szávay Gyulától kapott, aki főként verseivel támogatta a lapot; míg a nem Győrött élő szerzők közül Tömörkény István néhány írásának jelenléte érdemel figyelmet: június 3-án lát napvilágot „A pör, a melyben mindenki nyer” című elbeszélése, melyet a következő hetekben három újabb is követ – nyilván összefüggésben azzal, hogy Gárdonyi ekkortájt már „indulóban volt” Szegedre.

Gárdonyi Gézának a *Garabonciás Diák* hasábjain megjelent írásairól megoszlanak a vélemények. Általában gyenge színvonalúnak minősítik azokat – miként Győrött keletkezett írásainak többségét –, de egyes kutatók szerint akadnak közöttük sikerültebbek is. Maga Gárdonyi – amint azt Z. Szalai Sándornál is olvashatjuk – beérkezése után röstellte már győri munkáit, és arra kérte ifjúkori győri barátait – Szávay mellett Benedek Vince, Pereszlényi Gyula, Csatkai Ignác említtetik név szerint –, hogy semmisítsék meg a tulajdonukban lévő kéziratokat. Magam nem lévén irodalomtörténész, nem vállalkoznék az írások színvonalának megítélésére; előadásom hátralévő részében csupán néhány – inkább talán sajtótörténeti szempontból érdekes – észrevételt szeretnék tenni.

Több helyütt olvasható az a megállapítás, hogy a *Garabonciás Diák* hasábjain jelent meg Gárdonyi első „göregáboros alakja” Tsörge Ádány személyében. Gárdonyi József az 1887. december 25-iki számban megjelent „Tsörge Ádány levele a zű nászához Tzompó

Mihálhol" című írás kapcsán – az írás teljes szövegű közlése után – az alábbi megjegyzést teszi: „Ez az írás tehát kétségtelen Göre Gáboré, de a név: Tzompó Mihál és Tsörge Ádány nem. Mert Tzompó Mihál és Tsörge Ádány uram öt esztendővel Gárdonyi levele előtt pottyant ki a teremtés műhelyéből a Garabonciás lappal együtt." Az idézett megállapítással teljességgel egyet kell értenünk: a „sorozat" első darabja „Czompó Mihály uram levelei az ő nászához" címmel a Garabonciás első évfolyamának első számában látott napvilágot, 1882. január elsején! A „válasz" is megérkezett néhány lapszámmal később, „Tsöszre Ádám válasza Tzompó Mihálynak, az ő nászának" címmel. A továbbiakban szinte állandó rovata lett az élclapnak ez a levelezés; miközben kissé módosultak a nevek, változott a stílus és az írásmód. Pereszlényi Zoltán nemrégiben megjelent publikációjából fontos információkat szerezhettünk arról is, hogyan keletkezett ez a két alak: leírása szerint Kalma István és Könczöl László volt az a két, a Hazánk szerkesztőségébe bejáró tanító, akik Szávay Gyulával hármasban „Tzompó Miháj és Tsőszre Ádány nászok" tudálékos stílusában beszélgettek, tréfálkoztak egymással, és az ilyen stílusban megírt beszélgetések a Hazánk Skorpió nevű melléklapjában megjelentek. Szerinte Gárdonyi ezt a rovatot vitte át a Garabonciás Diákba. Mivel Pereszlényi Zoltán főként visszaemlékezésekre támaszkodott, az Édesapjától hallottak mellett Payr Sándor 1934-ben papírra vetett visszaemlékezése lehetett a fő forrása, melynek néhány fontos részlete nemrégiben ismét napvilágot látott. Mivel – mint fentebb láthattuk – Szávay már 1882 januárjában szerepeltette a „nászokat", így Gárdonyinak már nem kellett őket a Hazánk melléklapjától átvinnie; annak eldöntése viszont, hogy melyik lapban bukkantak fel előbb, további kutatások feladata lesz.

Lényeges kérdésnek tartom azt is: mit örökölt még Gárdonyi elődjétől, és mit tett hozzá Ő maga? Már a Garabonciás induló számában volt „Pagát Pepi ultimói", volt Garabonciás látcsöve"; de több éves volt már Gárdonyi érkezésekor a „Garabonciás Diák a színházban", a „Szipoly Bonifác dalaiból", a „Targonczás Matyi" vagy a „Bernát Gazsi Nr. 2." rovat is. Volt már hagyománya az „Ugri-bugri" vagy a „Garabonczias Diák iszonyatos átkaiból" rovatoknak is – és még sorolhatnám. Van azonban néhány olyan rovat is, mely Gárdonyi „találmányának" tekinthető: ilyen például a „Fifikus Mátyás trafálja a dolgot", a „Veöreöshaydmássy Max megjedzésey", vagy a „Dödölle Mátyás pógár ember és oskolaszék mögjegyzései" – ez utóbbi értékére, érdekességére többen is felfigyeltek. De ide sorolható az „Aszondom Benedek szottyantásai", az „Egy bölcs gondolataiból" című, „Ista-Pista" aláírással jegyzett rovat, vagy éppen a „Gyaluforgácsok" is. Ezekben a humor mellett nem ritkán értékes gondolatok is találhatók, az aktualitásokat sem nélkülözően – miként a „Garabonciás Diák iszonyatos átkaiból" rovat is elárul sok mindent a helyi viszonyokról. Végezetül ezekből szeretnék idézni néhányat.

Az „átkok" egy része összefüggésben lehet – van? – a helyi sajtóviszonyokkal. Ezt sejthetjük például az alábbi mondások esetében:

- Sohase hallj nagyobb dicséretet magad felől, mint a rendőrség a „Hazánktól"! (1888. szept. 16.)
- Vegyen fel a „Hazánk" a „fehér alakjai" közé! (1887. nov. 13.)
- Annyi legyen a hived mint a Hiradónak, és ugy szeressen a legjobb barátod, mint a Hazánk a Hiradót! (1887. dec. 11.)

- A Győri Közlöny legyen a legélvezetesebb olvasmányod és a Hazánk irja meg a biográfiádat! (1887. dec. 11.)

Más esetekben egyéni tapasztalata tükröződhet az „átkokban”. A „Légy szinműíró és Győrött adják elő a darabodat!” 1888. március 4-én történt megjelenése bizonyára szoros összefüggésben van azzal, hogy két nappal korábban bukott meg a Divatgróf című első színházi darabja. De arra is találhatunk jó példákat, hogy Győrött vagy annak környékén történt eseményt tűz tollhegyre. Az 1887. december 18-án megjelent számban olvasható például a „Neveljék a gyermekedet Bácsán!” „átok”, melynek értelme kiderül az ugyanezen számban közzétett, „A bácsaiakhoz” című versezetből:

Kitettél

Magadért

Jó bácsai népem,

Bölcsességed fennmarad, bár

Nem dicsőségképpen.

Azt irta

A megye

Minden falujába:

„Óvjátok a gyermekeket,

Az életük drága!”

Összeült

Falutok

Nagy tanácsot tenni

Kimondották nagy okosan:

„Semmit sem kell tenni!”

Miért? Nem

Adtatok

feleletet rája.

Megmondom hát én: a haza

Garabonczi ása.

Azért nem
Akartok
óvóhelyet adni,
Mert a gyöngyös bugyellárist
Elő kéne kapni.

Borgyura,
Ökörre,
Kerül mindég pénzed,
Magad meg a kocsmaházat
Gyakorta megnézed.

A borgyut,
Az ökröt
Már kicsi korában
Rábizod a csordásodra,
Hogy vigyázzon rája.

Hanem a
Gyereket
Őrizze az Isten.
Mintha annak csak Bácsára
Volna gondja ippen.

Persze hogy
A borgyu
Drága, mert van ára,
Gyereket meg ingyen visznek

Hozzátok a házba.

És igy a

Borgyuid

Fel is nőnek szépen,

Hanem biz a gyerekeid

Nem tudom miképen.

A gyerek,

Az megél,

Akár a jég hátán,

S a borgyukból pompás ökrök

Nevelődnek Bácsán.

A teljes szövegében idézett – név nélkül megjelent, nagy valószínűséggel a szerkesztő által „elkövetett" – versezetből érezhető Gárdonyi Géza elkötelezett pedagógus-volta is. Ennek kapcsán talán nem érdektelen megjegyeznem, hogy erre a Garabonciás Diák más szövegei is utalnak. De láthatunk konkrét összefüggéseket is: több lapszámban is láthatjuk például az Általa szerkesztett „Néptanítók Naptára" megjelenésének hirdetését. De az Általa szerkesztett időszaki kiadványok között vannak esetenként tartalmi átfedések is: például az Aszondom Benedek szottyantásai" rovattal találkozhatunk a Tanítóbarát lapszámaiban is.

A Garabonciás Diák utolsó fennmaradt száma – amint arra fentebb már utaltam – 1888. szeptember 23-án hagyta el a nyomdát, de már „Garabonciás Diák", azaz Szávay Gyula szerkesztésében. Hogy Gárdonyi József szavait idézzem: „A *Garabonciás Diák* Gárdonyi kezén. kimult. Munkatársai elfogyadoztak. Gárdonyi maga próbálta írásaival jóllakatni a Diákot. De nem győzte koszttal. Gárdonyi tehetsége konyhájáról terítettek a *Tanítóbarát*nak és még a *Hazánk*nak is *Garabonciás*nál, *Tanítóbarát*nál laptulajdonosi kényszerből, a *Hazánk*nál főmunkatársi kenyérkeresetből." (171. o.) Mindezt már nem bírhatta; elment Szegedre. De az élclap műfajától ott sem tudott elszakadni, amint az a Szögedi Paprika című lap megindítása és léte bizonyítja – de ennek bemutatása már egy másik történet lenne…

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Horváth József